

269 Emlékezés Antal Jánosra

A tízes évek legelején — középiskolás koromban — Fáber Oszkárnak a Tanácsköztársaság vallásügyeinek későbbi vezetője diákinternátusában laktam. Házigazdám a Szociáldemokrata Párt balszárnyának aktív harcosa akkori Nagyköröna (mai Alpári Gyula) utcai lakásán gyakran megfordultak olyan férfiak, mint Bokányi Dezső, Lengyel Gyula, Varga Jenő és a radikális Pikler Gyula.

Egy napon tanulószobánkba — ahol valami számtani példával győtrődtünk — Fáber kíséretében egy magas homlokú, őszülő úr nyitott be. „No, micsoda rébuszokkal viaskodnak?” — kérdezte mosolygva. Azután elővette Penkala ceruzáját, s füzetük fölé hajolva, egykettőre megmagyarázta és azután megoldotta a példákat. S utána elyonultak. Vacsorakor megkérdeztem Oszkár bácsit: „Ki volt ez a goethei jelenség?” — „Goethehez valóban hasonlít, noha nem éppen költő (de kitelik tőle a versírás is), hanem középiskolai matematika-tanár” — felelte. Hát ez a klasszikus profilú férfi Antal Márk volt, Antal János édesapja. Még néhányszor találkoztunk, utoljára a Közoktatásügyi Népbiztosságon, ahol mint csoportfőnök, Gönczi Jenővel együtt az oktatási reform végrehajtói voltak. Bécsi, kolozsvári emigrációjában már nem találkoztam vele.

Antal Jánossal, azt hiszem, 1926-ban ismerkedtem meg.

Egy tavaszi estén, Forgács Rózi Kamaraszínházában voltam. Úgy emlékszem, több egyfelvonásos darab volt műsoron, köztük egy Gogol-, illetve egy

Csehov-mű, és talán két magyar szerző írása. A kis színház előterében szemben jön velem Turnowsky Sándor nagyváradi öreg barátom, az egykori gaileista vezér és vele egy szemüveges, szőkés hajú fiatalember, ez volt Antal János, szerény, udvarias, diákképű fiú.

Színház után a közeli Opera kávéháza mentünk. Antal igen értelmesen boncolgatta a látottakat és egy ifjú esztéta benyomását tette rám. Amikor apja politikai szerepére emlékeztettem, úgy hiszem, nem nagyon reagált, inkább pedagógusi érenyeit méltatta. Turnowsky vitte a szót. Élénken mesélt, informált, jósolt. Emlékezetemben úgy él ez az este, mint egy színes beszámoló a körülöttünk zajló (de azt hiszem, inkább csak cammogó) kulturális-szociális életéről. Turnowsky népesedéspolitikáról, statisztikáról beszélt, s most már nem tudom, milyen összefüggésben. Braun Róbertet, a jeles szociográfust és a román Gusti professzort említette, Antal pedig versekről, képekről, költőkről szót. Értően szót Derkovits Gyuláról, akinek vagy két tucat képét látta az Andrássy úti Mentor Könyvesbolt apró kiállítási termében. Már majdnem elmerültünk Derkovits méltatásában, amikor Antal újságolta, hogy Barbusse a nyár folyamán valóban néhány napot Magyarországon töltött, de előadását nem engedélyezték s Vámbéryt a hatóságok távol tartották tőle. Jó ér-zéssel búcsúztam el új ismerősömtől. Hát ilyen is van — örültem —, ifjú ember, vidékről jött, jól tájékozott és ebben a zord korban ilyen okosan szintetizálja a művészi és társadalmi kérdéseket. Egyszer még találkoztunk, vala-

mi koncerten, azután valaki említette, hogy Bécsben és Párizsban él.

Talán két évvel később újból összeakadtunk a Fővárosi (ma Szabó Ervin) Könyvtár olvasószobájában. Bőségesen beszámolt egyetemi stúdiumairól s beszédén éreztem, hogy a sok tapasztalatszerzés, élmény világgépét gazdagította, politikai orientációja határozott irányba fordult, bár kinti politikai kapcsolatairól nem szólt.

Később rendszeresen találkoztunk a könyvtárban s utána legtöbbször a Kecskeméti utcai tejivóban ebédeltünk, majd hosszú délutánokat beszélgettünk át a Centrál kávéházban. Eleinte kicsit merev volt, majd hamarosan megbarátkoztunk. A nálam több mint tíz évvel fiatalabb Antal respektussal beszélt velem, ha közgazdasági vagy agrárdolgok kerültek szóba, ám az irodalom, művészet, vagy a filozófia mezőin fölényesen lekorözött.

Sajnos nincsen mód, egy megemlékezés keretében elősorolni azokat az igen változatos témákat, amelyeket főleg Antal kezdeményezett, csak annyit, hogy a közgazdaság és filozófia éppen úgy foglalkoztatta, mint a mezőgazdaság vagy a képzőművészet, de érdeklődésének középpontjában állottak a természettudományok és a technika is, mindennekfelett azonban a társadalmi és termelési rend átalakításának tudománya a marxizmus-leninizmus, illetve az összes ismereteket és jelenségeket szigorúan a tudományos szocializmus aspektusából szemlélte.

Akkor még nem tudhattam, mire készül, hogy az új társadalmi rend pro-

agitátorul kötelezte el mesteriségünk kezdetén már ismert, szinte olthatatlan tudás-szomját, lankadatlan buzgalmat, hogy „mindent” megtanuljon, s másokkal megértessen, mindennek végére járjon, ám csak a későbbi években amikor írásait olvastam, világosodott meg előttem, hogy ifjú éveiben nem öncélú ismerethalmozás volt serényiségének oka, hanem tudatos, tervszerű, érzelmeikkel fűtött felkészülés a párt szolgálatára. Alakja — mely kezdetben számomra egy vonzó, nyíltfejű, kedves, eszmeinkel rokonszenvező fiatal esztétánál nem volt több, olvasva nemes veretű publikációiban megmutatózkodó providencialitását, amellyel jóval a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusán elhangzott Dimitrov-tézisek előtt hirdette az antifasiszta népront megteremtésének szükségességét, hogy támogatni kell minden olyan demokratikus csoportosulást, amelynek célja a fasiszta diktatúra elleni harc, éles, mindig meggyőző argumentációit, melyek őt a kommunista agitátorok egyik legkiemelkedőbb mesterévé avatták — nagyra növekedett.

A továbbiakban ritkán és futólag találkoztunk, hisz legtöbbször illegális munkája ezt nem engedte meg, így csak néhány alkalommal jöttem össze vele. Mikor a III. Internacionálé lapjának, az *Imprekorrnak* magyarországi szerkesztője volt, a mezőgazdasági népesség szociális helyzetéről, a falvak állapotáról, a termelési helyzetről nagyszámú dokumentációt adtam át neki, s nem egy számsort, adatot láttam viszont nemcsak az említett lapban, de a párt illegális lapja, a *Kommunista* és az *ESZE (Egyesült Szakszervezeti Ellen-zék)* lapok hasábjain.

A húszas évek legvégétől 1937 őszéig — letartóztatásáig — Antal János életét intenzív kommunista mozgalmi munkának szentelte. E hétéves tevés-

kenysége annyira zúfolt, annyira feszített, tartalmában oly mértékben expresszív volt, hogy annak értékelése, méltatása értő tollal megírt tanulmányt igényelne, de ez alkalommal erre nincs lehetőség. Elégedjünk meg ezúttal munkássága főbb mozzanatainak puszta érintésével.

Az említett évek alatti nem látott napvilágot úgyszólván egyetlen illegális, félillegális vagy a párt által befolyásolt írásmű nálunk, amelyből mint irányító, vezető, szerkesztő, főmunkatárs hiányzott volna, de a külföldi kommunista vagy antifasiszta lapokban is gyakran találkozunk álnévével.

Már 1929-ben főmunkatársa volt a 100%-nak, majd a *Társadalmi Szemle* egyik irányítója. Itt jelent meg, saját neve alatt, *Forradalom Spanyolországban* című nagy terjedelmű elemző tanulmánya, s Horváth János álnéven írott további hét írása, köztöttük a magyar belpolitikai pontos keresztmetszetét, valamint a gazdasági krízist elemző *A Gömbös-kormány útja*, illetve az *Alulról és felülről való válság*, továbbá *A magyarországi munkásmozgalom két éve* című írások; *Programkritikák, Szellemi osztályharc, Theodor Dan és az intervenció* — melyben a szovjet elleni mensevik aknamunkát tárja fel és még négy írás Horváth Károly néven jelent meg.

Külpolitikai vonatkozású írásait Bede Kálmán álnéven hozza a *Társadalmi Szemle*. Melynek témái a többi között az 1931. évi francia és az 1932-es német események marxista elemzése. Valamennyi — szám szerint 17 — írásából, melyek a párt akkori legális folyóiratában megjelentek, világosan, főmőren a marxizmus élő szelleme sugárzik.

A *Gondolatban* a Berecz István szignálta *A választási konferencia tanulmányai, és A magyar demokrácia erői*

című tanulmányokból — melyek az antifasiszta erők tömörítését sürgetik — Antal János kristálytisza marxista okfejtésére ismer az olvasó. Szintúgy az *Új harcokban* a Rab János név alatt rejtőzködő Antal János ismételt és állhatatosan az antifasiszta népront létrehozásának elődázhatatlanságáról ír.

Ha megemlítjük a párizsi *Szabad Szóban* és a kolozsvári *Korunkban* megjelent tanulmányait, melyek — mély erudícióiról tanuszkodó tartalmukkal, meggyőző érvelésükkel — a marxista publicisztika büszkeségei voltak, valamint az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék újságjának irányítását, továbbá, hogy miként adott hírt világszerte az *Imprekorrban* a magyarországi eseményekről, s hogy milyen kiváló mozgalmi, művészi érzékkel szerkesztette és részben írta a párt (már a nyomdában lefoglalt) folyóiratát, a *Frontot*, úgy — igen hiányosan bár, de — ízelítőt adtunk annak az elvtársunknak munkásságáról, aki az említett években nálunk a kommunista, illetve antifasiszta újságírás lelke volt.

Az évekig tartó illegális tevékenység kemény törvényeinek szigorú betartása hosszú ideig megóvta Antal Jánost a letartóztatástól, de 1937. október 1-én mégis, 42 társával együtt, a fasiszták hurkába került. Megjárta a rendőrség, majd a kémelhárító kizókamráit, s a katonai bíróság 6 esztendőj börtönrre ítélte. A Margit körúton raboskodott 5 esztendeig, s innen hurcolták büntetőszázadaj a keleti frontra, ahol 35 éves korában, tifuszban mártírhalált szenvedett. Ha élne, hatvanötödik életévét tapasztathná.

Antal Jánost a konspiráció fegyelme kötötte, az állandó kéczenlét, a permanens veszély érzete magatartását kissé merevvé, jobban mondvá tartózkodóvá tették, de valójában az élet örömeit élvezni tudó, melegszívű, kommunista harcosként tartjuk emléket számon.